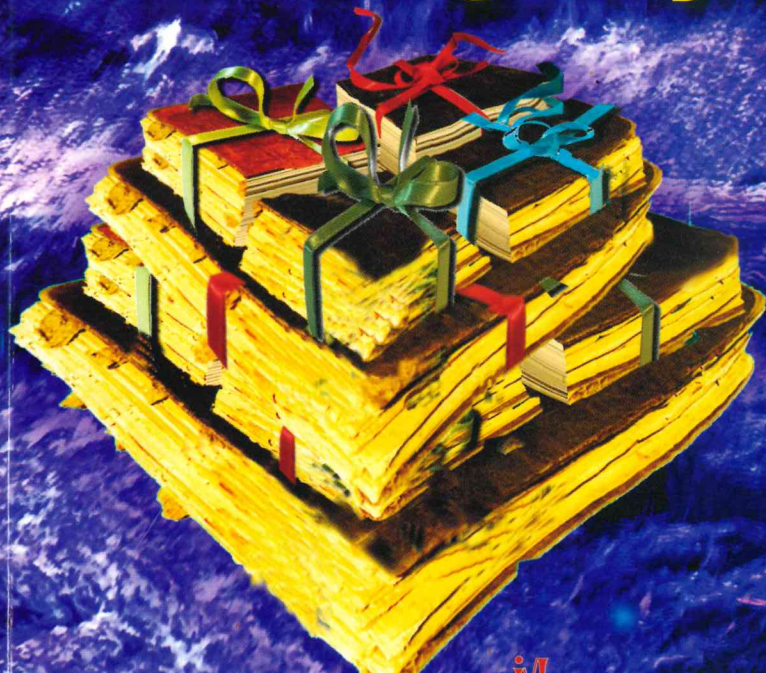

**vojko gorjanc /ur./
kritička
leksikografija**

**BIBLIOTEKA
XX VEK**

262

**Urednik
Ivan Čolović**

Vojko Gorjanc (ur.)

**KRITIČKA
LEKSIKOGRAFIJA**

**Beograd
2024**

Vojko Gorjanc je redovni profesor na Odseku za prevodenje Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani i naučni savetnik na Institutu za savremenu istoriju u Ljubljani. Na univerzitetu predaje predmete iz oblasti sociolingvistike, kritičke analize diskursa i metodologije naučnog istraživanja. Koordinator je doktorskih studija iz oblasti digitalne lingvistike. Istraživački se bavi sociolingvistikom i kritičkom analizom diskursa, koje kombinuje sa korpusnolingvističkim metodološkim pristupom. Trenutno je njegov glavni istraživački interes usmeren na pitanje jezičkih ideologija, posebno ideologije standardnog jezika, standardno-jezične kulture te raspodele moći u diskursu.

Recenzije

Dr. sc. Tatjana Balažic Bulc

Dr. sc. Tanja Petrović

Korice

Ivan Mesner

Knjiga objavljena je u saradnji sa Znanstvenom založbom
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani.

Predgovor

Rječnici do nas dolaze kao lijepo zapakirani pokloni. U doba tiskanih rječnika to su često bile velike knjige u kožnatom uvezu koje su morale dobro izgledati i na policama. To je bila jedna od njihovih najvažnijih funkcija, ponekad zapravo i važnija od njihova sadržaja. Rječnik je sam po sebi bio toliko kulturno važan da se njegovu ulogu nije previše preispitalo. Uglavnom su stizali iz uglednih institucija, upakirani kao riznica kulturnoga ili jezičnoga prostora, kao društveno iznimno važne knjige, svojevrzne lingvističke biblije. Argument u njihovu korist imao je i ima praktički istu moć; naime, oni su apsolutni autoritet kada se prosuđuje o riječima u jeziku, njihovu postojanju, značenju, gramatičkim svojstvima, načinima na koje se njima koristimo...

Metaleksikografija, a kasnije i istraživanja temeljena na kritičkim pristupima, počela su otkrivati i druge dimenzije rječnika. Oni su knjige „koje se moraju čitati između redaka, gdje se sukobi, skrivena neslaganja, klišeji i predrasude sakupljaju u obiteljskom albumu određene kulture i u tim se tekstovima mogu razabrati bolje nego igdje drugdje”,¹ a također i knjige u kojima se razotkriva album leksikografskih kolektiva sa svojim sukobima i nesuglasticama, klišejima i predrasudama

¹ Henri Meschonnic, 1991: *Des mots et des mondes: dictionnaires, encyclopédies, grammaires, nomenclatures*. Paris: Hatier. 16.

Yep, Gust A. 22, 36	Zovko, Anita 191
Zaragoza-Bernabeu, Jaum 213-214	Žagar, Igor Ž. 141-142, 162
Zgusta, Ladislav 81, 84, 181, 194	Žele, Andreja 132
Zlotrg, Sandra 88, 91, 98, 100-101, 103, 105-106	Žugić, Dragica 46, 84, 200- 202, 217

Sadržaj

Predgovor	5
Vojko Gorjanc	
RIJEČI I MOĆ: KRITIČKA LINGVISTIKA I KRITIČKA LEKSIKOGRAFIJA.	11
Dejana D. Mirković Birtašić	
REČNIK KAO ODRAZ DRUŠTVENIH VREDNOSNIH SISTEMA S PRIMERIMA IZ REČNIKA SRPSKOG JEZIKA	37
Marina Katnić-Bakaršić	
PRILOG KRITIČKOJ LEKSIKOGRAFIJI U BOSNI I HERCEGOVINI: PREDSTAVLJANJE RODA U RJEČNICIMA	87
Boris Kern	
KVIR U RJEČNICIMA SLOVENSKOGA JEZIKA. 107	
Branislava Vičar, Boris Kern	
POZICIONIRANJE NEBINARNOSTI UNUTAR BINARNOGA SUSTAVA: PRIMJER SLOVENSKOGA JEZIKA	135
Daria Lazić	
DOBNE SKUPINE U HRVATSKOJ SUVREMENOJ LEKSIKOGRAFIJI.	163

Petar Božović, Vojko Gorjanc

ŠTA JE RJEČNIK (CRNOGORSKOG JEZIKA)

BEZ KORPUSA? 195

O autoricama i autorima 218

Indeks imena 219

Izdanje BIBLIOTEKE XX VEK, Mileševska 53

Za izdavača: Ivan Čolović

Urednik: Ivan Čolović

Lektor i korektor: Slobodanka Marković

Štampa: Standard 2, Beograd

Tiraž: 500 primeraka

Beograd 2024.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'374(082)

KRITIČKA leksikografija / Vojko Gorjanc
(ur.) -
Beograd : Biblioteka XX vek, 2024 (Beograd :
Standard 2). - 226 str. ; 18 cm. - (Biblioteka
XX vek ; 262)

Tiraž 500. - Str. 5-10: Predgovor / V. G.[Vojko
Gorjanc].
- O autoricama i autorima: str. 218. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Registar.

ISBN 978-86-7562-181-2

1. Gorjanc, Vojko, 1969- [аутор]
а) Лексиграфија -- Зборници

COBISS.SR-ID 151980297

Vičar, Branislava i Kern, Boris, 2017: Možnosti jezikovnega izražanja nebinarnih transspolnih identitet v slovenščini. *Dialogi* 53(11/12), 223–237.

Žagar, Igor Ž. i Milharčič Hladnik, Mirjam, 1996: Nekaj izhodiščnih prizadevanj za odpravo seksistične rabe jezika. *Spol: Ž* (ur. L. Bogovič, Z. Skušek). Ljubljana: KUD France Prešeren, Institutum Studiorum Humanitatis. 163–77.

Daria Lazić

DOBNE SKUPINE U HRVATSKOJ SUVREMENOJ LEKSIKOGRAFIJI³⁸

1. Uvod

Dob je, uz spol/rod, jedan od osnovnih kriterija za podjelu ljudi u skupine. Dobne i spolne/rodne skupine prisutne su u svim kulturama te su – za razliku od nekih drugih skupina, primjerice etničkih ili vjerskih – određene društvenim i biološkim čimbenicima. Dob može utjecati na brojne aspekte našega života, kao što su karijera, obiteljski život, interesi ili zakonski okvir za, naprimjer, školovanje, vožnju, punoljetnost ili odlazak u mirovinu. Premda je dob kontinuirana društvena kategorija, naša percepcija dobi temelji se na podjeli životnoga vijeka na diskretne kategorije, odnosno dobne skupine. Primjer su takvih kategorija dijete, adole-

³⁸ Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik (Mrežnik) – 2. faza*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorna je samo autorica te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

još uvijek radi i na vrhuncu je energije, iskustva i prihoda. U sljedećemu desetljeću većina je ljudi u mirovini i češće se suočava sa zdravstvenim problemima, dok se najnegativniji stereotipi uglavnom povezuju s veoma starim ljudima, starijim od 80 godina.

Iako se rjeđe spominju od stereotipa o starijim ljudima, a na mladost kao životno razdoblje gleda se pozitivnije nego na starost, postoje i negativni stereotipi o mlađim ljudima. Primjerice, istraživanja u američkom kontekstu⁴⁰ pokazala su da im se pripisuje razmaženost, nedostatak poštovanja, neiskustvo i radikalno progresivna stajališta.

Stereotipi koji postoje u društvu odražavaju se u jeziku i jezikom se prenose. Mogu se promatrati na razini izraza kojima se upućuje na pojedinu skupinu (npr. *navijači*, *buligani*) i u onome što se o skupini i njezinim pripadnicima govori (Beukeboom i Burgers 2019). U hrvatskome kontekstu lingvistička istraživanja o dobnim stereotipima i dobnj diskriminaciji u jeziku rijetka su. Jedan je od rijetkih primjera rad Glušac i Mikić Čolić (2018), koji govori o načinima izricanja dobi u hrvatskome jeziku, a izricanje dobi dovedeno je među ostalim u vezu s načelno negativnim pogledom društva na starost i starenje.

⁴⁰ Friedman, Harvey A., 2021. „Kids these days”: Why youth-directed ageism is an issue for everyone. Dostupno na adresi: <https://public-health.wustl.edu/kids-these-days-why-youth-directed-ageism-is-an-issue-for-everyone/> (citirano 15. 6. 2024).

U hrvatskome, kao i u drugim jezicima, postoji niz izraza koji se odnose na dobne skupine. Oni obuhvaćaju precizno (*dvogodišnjak*, *tridesetdvogodišnja žena*) i približno izricanje dobi (*dijete*, *muškarac*, *starica*, *osoba srednjih godina*, *stariji gospodin*). Podatak o dobi može se također približno prenijeti i izrazima koji izražavaju kakvo drugo svojstvo koje se povezuje s određenom dobnom skupinom, npr. *školarac*, *student*, *umirovljenik*, ili imenicama rodbinske semantike (*djed*, *baka*). Osobito je raznolik inventar izraza koji označuju starije osobe. S obzirom na to da su starenje i starost svojevrsan društveni tabu (Saporta 1991), u jeziku postoje brojni eufemizmi (*starija osoba*, *osoba starije životne dobi*, *senior*, *veteran*; *zlatne godine*, *treća životna dob*), ali i disfemizmi (*starkelja*, *babuskara*, *fosil*, *stari konj*, *stara kefa*).

Više istraživanja provedeno je na engleskoj jezičnoj građi. Primjerice, Nuessel (2002) analizira ove aspekte govora o starenju: izraze kojima se označuju starije osobe, izraze koji se upotrebljavaju kad se o njima govori (npr. atributi), metaforičke izraze, poslovice, slogane i načine obraćanja i zaključuje da je leksik koji se odnosi na starije osobe pretežito negativan. I druga istraživanja (npr. Mautner 2007) pokazala su da se starije osobe najčešće spominju u negativnome kontekstu bolesti, nemoći, skrbi i slično, stoga izrazi kojima se na njih upućuje poprimaju negativne konotacije.

Predodžbe o društvenim skupinama koje postoje u određenoj zajednici mogu doći do izražaja i u rječničkim opisima. U nastavku će se na primjeru građe iz suvremenih hrvatskih rječnika ukazati na neke probleme povezane s prikazom dobnih skupina i opisom leksika koji se na njih odnosi.

Analizirat će se ovi suvremeni jednojezični rječnici hrvatskoga jezika:

1. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (gl. ur. Ljiljana Jojić, 2015., Školska knjiga, Zagreb) = VRH
2. *Hrvatski jezični portal* (<https://hjp.znanje.hr>), mrežna rječnička baza nastala na temelju leksikografskih izdanja Novoga Libera = HJP
3. *Rječnik hrvatskoga jezika* urednika Jure Šonje (2000., LZMK – Školska knjiga, Zagreb) = RHJ-Š
4. *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (31998., Novi Liber, Zagreb) = RHJ-A.

2. Dobne skupine u rječnicima

Predodžbe o društvenim skupinama koje postoje u određenoj zajednici odražavaju se u jeziku i jezičnoj uporabi, a mogu doći do izražaja i u rječničkim opisi-

ma. Svijest o problemu stereotipizacije društvenih skupina i opisa društveno osjetljivoga leksika u stranim je leksikografskim istraživanjima prisutna već nekoliko desetljeća, a istraživanja su obuhvatila razne društvene skupine (npr. Harteveld i van Niekerk 1996, Cloete 2014). Takva su istraživanja u području hrvatske leksikografije još uvijek rijetka, a istražen je u prvome redu leksik iz domene roda/spola (Bratanić 2005, Pišković 2016, Dakić 2017, Mihaljević 2018, 2021). Istraživanje Lazić i Mihaljević (2021) obuhvatilo je, uz rodne, i neke etničke i profesijske stereotipe u hrvatskoj povijesnoj i suvremenoj leksikografiji. Hudeček (2021) analizirala je odnos između korpusnih podataka, leksikografskoga opisa i stereotipa na primjeru riječi i izraza kojima se označuje osoba plave/svijetle kose, a Lewis i Perinić Lewis (2021) opis stereotipnih naziva za stanovnike otoka, priobalja i zaleđa u hrvatskim rječnicima.

Za analizu rječničke građe iz društvene perspektive relevantan može biti već sam odabir natuknica koje će biti obrađene u rječniku. Izrazi kojima se upućuje na pojedinu društvenu skupinu obično obuhvaćaju više sinonimnih izraza koji se mogu razlikovati u stilskoj vrijednosti, registru u kojemu se upotrebljavaju, prihvatljivosti, konotacijama i slično. Na prikaz određene društvene skupine u rječniku utječe i zastupljenost izraza koji se tiču načina života i iskustva karakterističnoga za njezine pripadnike. U kritičkoleksikografskim istraživanjima ističe se da su manjinske i podređene

skupine često marginalizirane pri sastavljanju korpusa i odabiru natuknica (usp. npr. Russel 2011/2012, Hornscheidt 2008). Nadalje, stereotipi i stavovi mogu se ogledati i u leksikografskome opisu. Mogu proizlaziti iz građe iz koje se crpe podatci za rječnik ili odražavati perspektivu sastavljača rječnika. Naime, u korpusno utemeljenim rječnicima, kakvi su postali standard u suvremenoj leksikografiji, osnovni je kriterij za odabir građe čestoća pojavljivanja u korpusu. Međutim, stvarna jezična uporaba često nije korektna te se sporni sadržaji mogu pojaviti kao kandidati za rječničke natuknice (npr. pogrdni izrazi) ili za druge elemente leksikografskoga opisa (npr. kolokacije, primjeri). Postavlja se pitanje kako pomiriti korpusne podatke i potrebu da se društvene skupine nepotrebno ne stereotipiziraju i ne prikazuju u negativnome svjetlu.⁴¹ Osim toga, pojave je moguće opisati iz različitih perspektiva te i sam leksikografski opis u manjoj ili većoj mjeri može ukazivati na predodžbe, vrijednosti i nejednakosti koje postoje u društvu. U kontekstu hrvatske leksikografije često je citiran primjer iz *Rječnika hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje (RHJ 2000), u kojemu

⁴¹ To među ostalim ovisi i o odnosu rječnika prema korpusnoj građi na kojoj je utemeljen. S obzirom na odnos prema korpusu mogu se razlikovati *korpusno utemeljeni rječnici*, kod kojih se leksikograf služi korpusom, ali slobodno odlučuje što će od korpusnih podataka unijeti u rječnik, i korpusom vođeni rječnici, u kojima bi se trebali nalaziti samo podatci iz korpusa (usp. Štrkalj Despot i Möhrs 2015: 342).

je muškarac određen kao „muška osoba”, a žena kao „ljudsko biće po spolu suprotno muškarcu, koje može rađati djecu i preuzeti glavnu brigu za uzgoj i odgoj djece”. Osim što je muškarac predstavljen kao apsolutna kategorija, a žena je određena u odnosu na muškarca, kao ključno žensko obilježje navodi se uloga žene kao majke, što se iz današnje perspektive može smatrati zastarjelim. O tome i sličnim primjerima govori Bratanić (2005) te napominje da treba razlikovati jezične činjenice od leksikografskih činjenica. Ako određeni stereotip ili nejednakost postoji u jeziku, to su jezične činjenice koje leksikograf treba opisati, a ne krivotvoriti. Međutim, leksikografska obrada takve predodžbe ne bi trebala osnaživati niti ih upotrebljavati pri opisu inače neutralnih natuknica.

Predodžbe o društvenim skupinama mogu se, dakle, iščitati iz različitih elemenata leksikografskoga opisa, kao što su odabir natuknica, oblikovanje definicija, uporaba stilskih odrednica i uporabnih napomena te odabir kolokacija i primjera. U nastavku će se prikazati primjeri obrade leksika koji se odnosi na dobne skupine u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima i neki s time povezani problemi.

2.1. Izrazi kojima se upućuje na starije osobe

Mnogi izrazi kojima se upućuje na starije osobe nisu zabilježeni u suvremenim hrvatskim rječnicima, osobi-

to višerječni izrazi poput *starija osoba* ili *osoba starije (životne) dobi*. Uzrok tomu može biti taj što višerječni izrazi u analiziranim rječnicima najčešće nemaju status samostalnih natuknica. Međutim, spomenuti izrazi najčešće se ne navode ni pod natuknicama riječi od kojih su sastavljeni (npr. *star, osoba, dob*). Nadalje, rječnici ne bilježe ni vrlo čestu uporabu komparativa *stariji* za upućivanje na osobe na pragu starosti ili osobe koje su u starost već ušle. Osim što je takva uporaba vrlo česta, osobito u javnoj komunikaciji (npr. u domeni zdravstva, skrbi, politike, zakonodavstva, u stručnim i znanstvenim tekstovima), zanimljiva je i jer pridjev u tome kontekstu nema pravo komparativno značenje. Nije riječ o tome da je netko stariji u odnosu na nekoga drugog, nego upravo suprotno, o dobi koja prethodi prvoj starosti ili o eufemističnome i društveno prihvatljivijemu nazivu za stare ljude bez obzira na to koliko su duboko zašli u starost.

Podatak o neutralnome i društveno prihvatljivo-me nazivu za starije i/ili stare osobe u hrvatskim rječnicima, dakle, nije zabilježen. Imenice kao što su *starac* i *starica*, koje su obrađene u rječnicima (*starica*, doduše, u većini rječnika nije obrađena kao zasebna natuknica, nego se spominje kao mocijski parnjak pod natuknicom *starac*), ne mogu se upotrebljavati za sve osobe koje su prešle granicu kronološke starosti (a koja se često postavlja već u 60. ili 65. godinu života) jer se za njih vezuju uglavnom negativne asocijacije u

vezi sa starošću te su prototipno primjenjive na vrlo stare ljude s izraženim znakovima starenja kao što su bolest, nemoć, smanjena funkcionalnost i slično. To je jasno promotri li se, primjerice, definicija imenice *starac* u VRH-u: „muškarac koji ima mnogo godina, koji je u visokoj životnoj dobi” i navedeni primjeri: *sijedi / oronuo / mudri / bolujući starac; Ovaj je vitez bio starac od 90 godina*. Slično tomu, u definicijama imenice *starac* u ostalim rječnicima stoji da je riječ o vrlo stariome čovjeku, a u RHJ-u kao dodatno obilježje navodi se da „naglo gubi životnu i radnu snagu”. Iz navedenih primjera jasno je da nije riječ o neutralnome izrazu za osobe koje pripadaju starijoj ili staračkoj dobnoj skupini. U današnje vrijeme velik broj ljudi starijih od 60 ili 65 godina samostalan je, očuvanih fizičkih i kognitivnih sposobnosti (usp. Kaliterna Lipovčan 2004: 82) te ih ne bi bilo prikladno nazivati starcima.

Mnogi figurativni i eufemistični izrazi koji se odnose na staru ili stariju dob također su po sastavu višerječni izrazi i kao takvi nisu navedeni kao natuknice u rječniku. Neki od njih mogu se pronaći kao podnatuknice ili primjeri pod odgovarajućim jednorječnim natuknicama. Primjerice, u VRH-u je natuknica *dob* oprimjerena ovim kolokacijama: *mlađa / srednja / zrelija / staračka / poodmakla / treća dob*. Međutim, popis je nepotpun i česti izrazi kao što su *starija dob* ili *zlatna dob* nisu navedeni. Sličan eufemističan izraz *zlatne godine* zabilježen je samo u značenju ‘godine u kojima vlada obi-

lje, koje prati rast i razvoj svega', a ne i kao sinonim za staru/stariju dob.

Zlatna dob, treća dob i četvrta dob primjeri su eufemističnih izraza kojima se izbjegava izravno spominjanje starosti. Međutim, korpusni podatci pokazuju da se razlikuju po učestalosti, kontekstu u kojemu se upotrebljavaju, konotacijama, a djelomično i s obzirom na dobnu skupinu na koju se odnose. Najčešći je među njima izraz *treća dob* (712 potvrda u *Hrvatskome mrežnom korpusu – brWaC-u*,⁴² prema 130 potvrda izraza *zlatna dob* i šest potvrda izraza *četvrta dob*). *Treća dob* često se odnosi na razdoblje nakon umirovljenja koje pretpostavlja završetak poslovnih i obiteljskih obaveza i mogućnost kvalitetnoga provođenja vremena, bavljenja interesima i uživanja u životu (Kuzma i drugi 2018: 380–381). Međutim, nalaze se i primjeri u kojima je riječ o više ili manje negativnim aspektima starenja (*Tijekom ove godine nastoji se podići svijest o problemima treće dobi i najboljim načinima njihovog rješavanja*, primjer iz *brWaC-a*). S obzirom na pozitivne konotacije pridjeva *zlatan*, izraz *zlatne godine* obično se upotrebljava kad se žele naglasiti prednosti toga životnog razdoblja (*Naglasivši kako bi umirovljenici vrijeme svoje 'zlatne dobi' trebali što aktivnije iskoristiti, rekao je da su mnogi to svoje životno razdoblje iskoristili kako bi krenuli studirati, učiti strane jezike ili glumu te su time pokazali da 'zlatna dob'*

može biti predivna., primjer iz *brWaC-a*) te se upotrebljava u imenima udruga (*Udruga umirovljenika Zlatna dob*), manifestacija (*Zlatna dob osvaja računalno*), umjetničkih skupina, smještajnih objekata namijenjenih starijim osobama i slično. S druge strane, izraz *četvrta dob* negativno je konotiran te se upotrebljava većinom u stručnim i službenim tekstovima kako bi se označila duboka starost, životno razdoblje obilježeno slabljenjem, obolijevanjem i gubitkom samostalnosti (Mudrovčić 1997: 193–194). Budući da je riječ o izrazima sličnoga značenja kojima se naglašavaju različiti aspekti starenja, razliku u njihovu značenju i uporabi moglo bi biti korisno naznačiti u rječniku.

Naposljetku, u društveno odgovornome rječniku veća bi se pozornost trebala posvetiti i obradi drugih pojmova povezanih sa životnim okolnostima starijih osoba. Primjerice, izraz *starački dom* čest je u uporabi, osobito u razgovornome jeziku, no s obzirom na negativne konotacije pridjeva *starački* u službenoj uporabi i u imenima takvih ustanova ustalio se neutralniji izraz *dom za starije osobe* (i slični izrazi, npr. *dom za starije i nemoćne*). Međutim, izraz *starački dom* u većini se rječnika spominje kao primjer pod natuknicama *starački* i *dom*, a ostali nazivi za tu vrstu ustanove nisu zabilježeni.

⁴² Posljednje pristupljeno 20. 7. 2024.

2.2. Definicije

Vrijednosti i norme svojstvene određenoj zajednici mogu utjecati na oblikovanje leksikografskih definicija. Inventar izraza koji se odnose na starije i mlađe osobe obuhvaća brojne pogrdne ili podrugljive izraze, primjerice *baba*, *babetina*, *babuskara*, *starkelja*, *stari jarac*, *stara kefa*, *fosil*, *senilac*, *derište*, *balavac*, *klipan*, itd. Pogrdnost nekih od izraza usmjerena je na pojedine nepoželjne osobine koje se stereotipno povezuju s određenom dobnom skupinom, kao što su oslabljene kognitivne sposobnosti (*senilac*), zastarjeli stavovi (*fosil*), zloba (*stara vještica*), neprimjerena seksualnost (*stari jarac*), nezrelost (*balavac*). U nekim slučajevima pogrdno se značenje osamostalilo te se u prenesenome smislu može upotrebljavati i općenito za osobe s određenim osobinama ili ponašanjem, npr. *baba* u značenju 'čovjek bez čvrstine, kukavica' ili 'brbljava osoba', *penzioner* u značenju 'onaj koji ima staračke manire i navike, onaj koji više nije koristan, koji je ostario' (određenja preuzeta iz VRH-a). Naposljetku, stereotipne predodžbe mogu biti leksikalizirane u frazemima kao što su *bapski lijek*, *bapske priče*, *bapska posla*. Takvi i slični izrazi mogu se doživjeti kao uvredljivi zbog utemeljenosti na stereotipima o pripadnicima pojedinih društvenih skupina.⁴³ Usporedi li se, primje-

⁴³ Za raspravu o izravnoj i neizravnoj uvredljivosti leksičkih jedinica i npr. Schutz (2002), a za primjere iz slovenske leksikografije Gorjanc (2005).

rice, definicija frazema *bapski lijek* – „POGR domaći lijek za koji se ne može vjerovati da pomaže, lijek koji babe pripravlja i u koji samo one vjeruju” u VRH-u s definicijom imenice *balkanština* u istome izvoru – „primitivizam i nečasni postupci u javnom, kulturnom i političkom životu što se po preduvjerjenjima u Zapadnoj Europi smatra tipičnim za Balkan”, može se zaključiti da se etnički stereotipi doživljavaju kao osjetljiviji od dobnih i rodnih, zbog čega se na njih u definiciji ukazuje. Međutim, takvi su komentari u hrvatskim rječnicima rijetki (usp. Lazić i Mihaljević 2021).

I uporaba stilskih odrednica može ukazivati na to da se dobni stereotipi ne doživljavaju kao osobito sporni. Primjerice, u rječnicima je riječ *baba* u značenju 'stara žena' obilježena kao razgovorna, a u značenju 'ženska osoba' kao pogrdna u svim rječnicima osim u RHJ-u (usp. Tablicu 1a i Tablicu 1b u poglavlju 2.4.), premda se i u prvome slučaju često upotrebljava za izricanje negativnoga stava. To dolazi do izražaja usporede li se ovi primjeri iz *hrWaC*-a: 1) *Izgleda kao neka stara baba. Mora da je frizer gadno zabrljao kad joj je birao boju jer se ne može odrediti koja je.* 2) *Ni na pošti ni u dućanu neću se buniti ako mi se pregura neka stara baka, što mi se često događa, a kamoli kod doktora.* Slično tomu, riječ *senilac* u značenju 'stara osoba' u rječnicima je označena kao podrugljiva premda su primjeri koji su navedeni u VRH-u prilično negativ-

no intonirani: *Do kada će nas taj senilac terorizirati?!; Senilac ne može podnijeti da ga je vrijeme pregazilo.*

2.3. Kolokacije i primjeri uporabe

Analizirani rječnici većinom su tiskani ili se temelje na tiskanim izdanjima te zbog prostornoga ograničenja sadržavaju samo kolokate i kraće primjere, a uz neke natuknice primjeri uporabe ne navode se. Budući da je uporaba riječi u najvećoj mjeri oprimjerena u VRH-u, u nastavku će se prikazati primjeri iz toga rječnika. Kolokati i primjeri uz natuknice povezane sa starijim osobama uvelike se odnose na negativne aspekte starenja i nepoželjne osobine koje se povezuju sa starim ljudima. Primjerice, atributi koji se u VRH-u navode uz imenicu *starac* većinom označuju fizičko propadanje (*stari, bolujući*), uz pozitivan stereotip *mudri*. Uz pridjev *starački* navode se ovi primjeri: *starački dom / bod, staračka bolest*. Pridjev *bablji* oprimjeren je kolokatima koji se većinom odnose na nepoželjne ili nisko vrednovane aktivnosti i ponašanja kao što su *brbljanje, kubanje, bajke, slutnje, tlapnje, jezik, posao*. Treba imati na umu da su navedene natuknice negativno konotirane. Eufemistični i pozitivnije vrednovani izrazi kao što su *treća dob, veteran, senior* nisu potkrijepljeni primjerima ili nije jasno odnose li se na starije osobe (npr. uz značenje riječi *senior* 'stariji član koje zajednice (npr. športske, školske, obiteljske i sl.)' navo-

de se primjeri *udruga golfera seniora, članovi Foruma seniora*).

Kolokacijski profil imenice *starac* u *hrWaC*-u pokazuje da i ondje prevladavaju negativni kolokati koji se odnose na bolest, propadanje, nepoželjne karakterne osobine, osamljenost i slično. Među pridjevnim kolokatima rjeđe se pojavljuje i pokoji pozitivan kao što su *mudar* ili *vitalan*. Premda se izraz *starija osoba* upotrebljava kao društveno prihvatljiviji i neutralan izraz za tu dobnu skupinu te se može odnositi i na osobe koje su tek na pragu starosti, kolokati s kojima se supojavljuje također većinom pripadaju domenama bolesti, skrbi, drugih osjetljivih društvenih skupina i slično. U nastavku su prikazani tipični pridjevni kolokati imenice *starac* i izraza *starija osoba* poredani prema statističkoj mjeri jačine kolokacije (*logDice score*). Uz izraz *starija osoba* najčešće se pojavljuju u koordinacijskome odnosu.

starac: senilan, nemoćan, sijed, oronuo, čan-grizav, mudar, ishlapio, bradat, vitalan, osamljen, nesretan, umoran

starija osoba: starije i (nemoćne, bolesne, invalidne, osamljene, nepokretne, nezaposlene, dementne, siromašne, hendikepirane, socijalno ugrožene) osobe

Može se očekivati da će u rječniku utemeljenome na takvu korpusu također prevladavati negativni kolokati.

Kolokati i primjeri uz izraze za mlađe osobe također su u skladu sa stereotipima kao što su fizička ljepota i snaga s jedne strane i nezrelost, naivnost ili arogantnost s druge. Primjerice, u VRH-u se za imenicu *mladić* navode ovi kolokati: *darovit*, *naočit*, *neiskusnan*, *snažan*, za pridjev *mladički* kolokati *drskost* i *obijest*, za pridjev *mladenački* kolokati *ljepota*, *strast*, a za prilog *mladenački* kolokat *naivan*. Uz natuknicu *djevojka* kolokati se ne navode, a uz pridjev *djevojački* navedeni su ovi: *duša*, *srce*, *lice*, *tijelo*, *grudi*, *suze*, *glas*, *izgled*.

U korpusno utemeljenim rječnicima popis kolokata trebao bi u načelu odražavati korpusne podatke. Nešto veću slobodu leksikograf ima pri odabiru primjera iako bi i oni trebali odražavati uobičajenu uporabu. S obzirom na to zanimljiv je odabir primjera uz natuknice *dječak* i *djevojčica* u VRH-u, u kojima se isprepleću dobni i rodni stereotipi, odnosno različita očekivanja društva od muškaraca i žena (poslušnost i čednost s jedne strane te iskustvo i razmišljanje s druge): *Bila je vrlo dobra i čedna djevojčica.*; *Još kao dječak stjecao je prva životna iskustva i postavljao prva pitanja o smislu života.* Navedeni primjeri iz današnje perspektive djeluju zastarjelo.

2.4. Pragmatički podatci

Pragmatički podatci u rječnicima – podatci o uporabi riječi – mogu se odnositi na različite aspekte jezične uporabe kao što su komunikacijska funkcija, jezični i izvanjezični kontekst ili izvanjezično (enciklopedijsko) znanje.⁴⁴ Takvi podatci sastavni su dio pravilne uporabe riječi te kao takvi mogu biti korisni korisnicima rječnika, no u hrvatskim jednojezičnim rječnicima rijetko se navode (Pritchard 1999). Podatci o uporabi mogu biti sadržani u različitim elementima leksikografskoga opisa: odrednicama, definicijama, primjerima ili uporabnim napomenama. U nastavku će se prikazati nekoliko primjera uporabnih osobitosti izraza koji označuju osobe određene dobi koje nisu zabilježene u rječnicima.

Primjeri o kojima će ovdje biti riječi odnose se na načine oslovljavanja. Oslovljavanje ovisi o jezičnim i društveno-kulturnim konvencijama i određuje odnos među sudionicima komunikacije. O dobnoj diskriminaciji koja se odražava u načinu obraćanja među ostalim govori i Nuessel (2002: 760–761). Navodi engleske primjere uporabe neprimjerenih načina obraćanja – npr. osobnim imenom, hipokorističnim oblikom imena, izrazima kojima se označava bliskost (npr. *dear*, *sweetie*), određenim oblicima zamjenica (npr. 2. l. mn.:

⁴⁴ Za različite pristupe pragmatičkim podacima u leksikografiji v. npr. Leech i Thomas (1987), Zgusta (1988), Pritchard (1999), Burkhanov (2003), Wang (2015), Karlić i Bračot (2021).

How are we doing today?) ili izrazima koje djeca upotrebljavaju pri obraćanju bakama i djedovima (*gramps, granny*). Takva je uporaba osobito česta u zdravstvenim ustanovama i ustanovama za skrb o starijim osobama, a budući da inače pretpostavlja bliskost među sudionicima komunikacije, može imati patronizirajući i infantilizirajući učinak.

Uporaba izraza rodbinske semantike pri obraćanju starijim osobama s kojima govornik nije u rodbinskome odnosu potvrđena je i u hrvatskome. Sljedeći primjeri preuzeti su iz *brWaC*-a: *Kad sam je maknula sa ceste (...) pitam je: „pa bako kud ste vi krenuli?“*, *„Odkud vi mene znate dida“ .. pitam ja njega*. Zanimljiva je uporaba neformalnoga načina obraćanja riječima *bako, dida* uz formalno i uljudno treće lice množine. Iako namjera govornika nije nužno poniziti sugovornika, takvo obraćanje odražava nejednakost i može se doživjeti kao uvredljivo.⁴⁵ Riječi *baka* i *dida/deda* mogu se upotrebljavati i za upućivanje na starije osobe općenito. Međutim, dok je takva uporaba zabilježena u nekim rječnicima, uporaba tih izraza pri oslovljavanju i njihov učinak na sugovornika ne spominju se. Iznimka je rječnik V. Anića, u kojemu se spominje uporaba riječi *baka* za obraćanje starijoj ženskoj osobi, no bez podatka o mogućoj uvredljivosti takva oslovljavanja.

⁴⁵ Tešija, Tijana: *Oslovljavanje starijih osoba*. Dostupno na adresi: <https://www.seniori.hr/stranice/psihosocijalne-teme/1511-oslovljavanje-starijih-osoba> (citirano 15. 7. 2024).

U Tablici 1a i Tablici 1b prikazana je obrada nekoliko natuknica koje se odnose na djedove i bake u analiziranim rječnicima.

Mlada dob i stereotipna obilježja koja joj se katkada pripisuju, poput nezrelosti, neiskustva ili arogancije, također mogu biti osnova za diskriminaciju, omalovažavanje ili ponižavanje sugovornika. To se manifestira u obraćanju s pomoću izraza za mlade osobe i djecu kao što su *balavac, derište* ili *mali*. Riječ *balavac* određena je u VRH-u kao „mlada, nezrela i nedorasla osoba“. Obilježena je kao pogrdna, no nije naveden primjer uporabe pri obraćanju. S druge strane, takva uporaba zabilježena je u VRH-u i HJP-u za pridjev *mali*. Naprimjer, u VRH-u uz značenje ‘mali dječak’ stoji primjer *Hajde, mali, donesi mi novine!* Međutim, u rječnicima se ne navodi podatak o stavu govornika ni mogućoj reakciji sugovornika. Takva je uporaba obilježena kao familijarna, što ukazuje na bliskost među sudionicima, no taj se izraz također može upotrebljavati i za omalovažavanje sugovornika, kao što se može naslutiti u sljedećemu primjeru iz *brWaC*-a: *Slušaj mali, imaš 24 sata da makneš ovu ogradu, inače ću dovest svoje dečke i srušit je, a tebi iščupat glavu s ramena*.

	RHJ-A	RHJ-Š
baka	1) (ob. u gradskoj sredini) + <i>služb. term.</i> baba (1) 2) <i>etnoł. reg.</i> za obraćanje starijoj ženskoj osobi	1) majka jednoga od roditelja 2) <i>raz</i> starica
baba	1) <i>etnoł. reg.</i> majčina majka ili očeva majka 2) <i>razg.</i> stara žena 3) <i>pejor. iron. deprec.</i> ženska osoba muška -a muškarac s nekim ženskim osobinama (mnogo priča i sl.)	1) <i>raz</i> a) očeva ili materina majka: - <i>pazi na dijete</i> , b) stara žena; starica; baka 2) ženska osoba, žena: <i>živjeti sam s -ma</i> 3) <i>pren. pogr</i> a) čovjek bez čvrstine, slabić, kukavica: <i>svi smo ispali</i> -, b) <i>brbljava osoba, brbljavac: prava je</i> -
djed	1) oćev ili majćin otac (prema unuku) 2) (samo u <i>mn</i>) oni koji su nam prethodili; preci	1) pređak u drugom naraštaju, oćev ili materin otac: - <i>po ocu</i> , - <i>po majci</i> 2) stari čovjek: <i>pitaj onoga djeda!</i> djedovi – preci: <i>živjeti u domu svojih -ova</i>
deda	/	/
dida	<i>ikav. reg. fam.</i> djed	/

Tablica 1a: Natuknice *baka, baba, djed, deda* i *dida* u hrvatskim rječnicima⁴⁶

⁴⁶ Navedena su samo znaćenja koja se odnose na ljude.

	HJP	VRH
baka	<i>hip.</i> od baba ¹ 1) majčina ili očeva majka 2) <i>reg.</i> starija žena	1) majka jednoga od roditelja → baba (2), nona 2) → baba (1)
baba	1) <i>reg.</i> majčina majka ili očeva majka; baka 2) <i>razg.</i> stara žena 3) <i>pejor.</i> a. svaka ženska osoba [<i>dečki za jedan, babe za drugi stol</i>] b. ženska osoba s navodno lošim osobinama (ob. u očima muškaraca – duga jezika, ogovara, zanovijeta, dosađuje suprugu itd.) c. <i>fam. hip.</i> od supruga 4) <i>pren. podr.</i> a. kukavica, plašljivač (o muškarcu) b. onaj koji voli brbljati; brbljavac 6) <i>v.</i> babica	<i>RAZG</i> 1) žena u visokoj životnoj dobi, stara žena → baka (2), starica 2) <i>REG</i> → baka (1) 3) <i>POGR</i> općenito ženska osoba [<i>živjeti sam s babama</i>] 4) <i>PREN</i> a. čovjek bez čvrstine [<i>svi smo ispali babe</i>] → kukavica (1), slabić, b. brbljava osoba [<i>prava je baba</i>] → brbljavac, brbljavica
djed	<i>jez. knjiž.</i> 1) oćev ili majćin otac (prema unuku); deda, dedo, dida 2) (samo u <i>mn</i>) oni koji su nam prethodili; preci	1) oćev ili majćin otac [<i>djed po ocu / po majci</i>] → deda, dida, nono 2) <i>PREN</i> bilo koji stari čovjek [<i>Pitaj onoga djeda!</i>] → starac 2) (<i>mn</i>) oni koji su nam prethodili → predci
deda	<i>v.</i> dedo	<i>REG, RAZG</i> → djed (1)
dida	<i>ikav. reg. fam., v.</i> djed (1)	<i>REG</i> → djed

Tablica 1b: Natuknice *baka, baba, djed, deda* i *dida* u hrvatskim rječnicima

I drugi se izrazi s dobnom sastavnicom mogu upotrebljavati za izražavanje stava i postizanje raznih komunikacijskih ciljeva. Primjerice, izrazi *mlada dama* i *mladi gospodin* mogu se upotrebljavati neutralno (npr. *Mlada dama, [Lucija B], u kategoriji kadetkinja u C-programu ponovno je osvojila medalju*, primjer iz *brWaC-a*), no upotrijebljeni u vokativu često imaju funkciju izražavanja manje ili više negativnoga odnosa prema sugovorniku kojega se podcjenjuje na temelju mlađe dobi te mu se obraća s visoka, s podsmijehom i slično, kao u ovome primjeru iz *brWaC-a*: *Ne mlada damo, rizičnije je naše nelikvidno tržište jer kada počne pad, nema se kome prodati dionicu*. Taj podatak također ne možemo pronaći u hrvatskim rječnicima.

3. Zaključak

Rječnici su neodvojivi od društvenoga konteksta u kojemu su nastali te u većoj ili manjoj mjeri otkrivaju predodžbe i vrijednosti svojega vremena. To pokazuje činjenica da se u posljednje vrijeme, koje je obilježeno porastom društvene osjetljivosti, rječnici često kritiziraju zbog stereotipnoga ili negativnoga prikaza pojedinih društvenih skupina. Svijest o problemu stereotipizacije društvenih skupina i opisa društveno osjetljivoga leksika u stranim je leksikografskim istraživanjima

prisutna već nekoliko desetljeća, no u području hrvatske leksikografije takva su istraživanja još uvijek rijetka, a postojeća se odnose u prvome redu na leksik iz domene roda/spola.

U ovome radu istražen je prikaz dobnih skupina u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima. Budući da se na starenje i starost u načelu gleda kao na nešto negativno, te su pojave svojevrsan društveni tabu. To se odražava i u jeziku, primjerice u postojanju raznih eufemizama i disfemizama koji se odnose na stare ljude i starost. Općenito, u jeziku postoje razni izrazi za dobne skupine koji se mogu razlikovati u konotacijama i prikladnosti u određenoj situaciji. Osim toga, stereotipne predodžbe o dobnim skupinama mogu biti leksikalizirane u leksičkim jedinicama ili proizlaziti iz tipičnoga konteksta njihove uporabe. Iako su manje izraženi od stereotipa o starijim ljudima, postoje i negativni stereotipi o drugim dobnim skupinama, osobito o mlađim osobama.

U analiziranim rječnicima uočeni su među ostalim ovi problemi u vezi s opisom leksika koji se odnosi na dobne skupine: 1) mnogi izrazi – osobito višerječni – nisu obrađeni, 2) nisu navedeni pragmatički podatci kao što su kontekst uporabe i prikladnost izraza u određenoj situaciji, 3) stilaska vrijednost (npr. pogrdnost) izraza donekle je naznačena, no ne posve dosljedno i 4) obrada nekih natuknica odražava negativan pogled

društva na starenje i stereotipne predodžbe o starijima kao slabima, bolesnima, ovisnima itd., dok se mladi ljudi stereotipno povezuju s fizičkom ljepotom i snagom s jedne te nezrelošću, naivnošću i arogancijom s druge strane.

Neki od uočenih problema nastojali su se riješiti u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* (<http://ihjj.hr/mreznik/>), novome jednojezičnom rječniku koji se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik (usp. Lazić 2024). Među ostalim, u *Mrežnik* su uključeni razni izrazi kojima se upućuje na dobne skupine, npr.: komparativ *stariji* (kao podnatuknica pod pridjevom *star*), izrazi *starija osoba* i *osoba starije dobi* (pod natuknicama *osoba* odnosno *dob*), izrazi *treća dob*, *četvrta dob*, *zlatna dob* (pod natuknicom *dob*). Opisima su dodani pragmatički podatci koji su istaknuti stilskim odrednicama ili objašnjeni u uporabnim napomenama. U uporabnim napomenama objašnjavaju se, primjerice, razlike između sličnih izraza u značenju, stilskoj vrijednosti, kontekstu uporabe, primjerenosti u određenoj situaciji i slično. Naposljetku, pri odabiru primjera vodilo se računa o uporabi koja je potvrđena u korpusu, ali su se nastojali odabrati neutralni primjeri i primjeri koji odražavaju različite perspektive i kontekste uporabe. Tako su u rječnik uvršteni i primjeri koji prikazuju aktivno starenje, koji su vrlo rijetki u analiziranim rječnicima.

Literatura i izvori

- Burkhanov, Igor, 2003: Pragmatic Specifications: Usage Indications, Labels, Examples; Dictionaries of Style, Dictionary of Collocations. *A Practical Guide to Lexicography* (ur. P. van Sterkenburg). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 102–113.
- Beukeboom, Camiel J. i Burgers, Christian, 2019: How Stereotypes Are Shared Through Language: A Review and Introduction of the Social Categories and Stereotypes Communication (SCSC) Framework. *Review of Communication Research* 7. 1–37. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.12840/issn.2255-4165.017> (citirano 15. 6. 2024).
- Bratanić, Maja, 2005: Mjesto žene u rječniku. *Jezik u društvenoj interakciji* (ur. D. Stolac, N. Ivanetić i B. Pritchard). Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 37–46.
- Chasteen, Alison L., Schwarz, Norbert i Park, Denise C., 2002: The Activation of Aging Stereotypes in Younger and Older Adults. *The Journals of Gerontology: Series B* 57/6. 540–547. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.1093/geronb/57.6.P540> (citirano 15. 6. 2024).
- Cloete, Aletta E., 2014: The treatment of sensitive items in dictionaries. *Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography. Supplementary Volume: Recent Developments with Focus on Electronic and Computational Lexicography*. (ur. R.H. Gouws, U. Heid, W. Schweickard i H. E. Wiegand). Berlin – Boston: De Gruyter Mouton. 482–486.
- Dakić, Mirela, 2017: Kada ćemo postati žene u rječnicima hrvatskoga jezika? *Jat: časopis studenata kroatistike* 1/3. 106–123.
- Friedman, Harvey A. „Kids these days”: *Why youth-directed ageism is an issue for everyone*. Dostupno na adresi:

- alth.wustl.edu/kids-these-days-why-youth-directed-ageism-is-an-issue-for-everyone/ (citirano 15. 6. 2024).
- Gušac, Maja i Mikić Čolić, Ana, 2018: Damu se ne pita za godine – izricanje dobi u hrvatskom jeziku. *Jezik i njegovi učinci* (ur. D. Stolac i A. Vlastelić). Zagreb: Srednja Europa – HDPL. 75–86.
- Gorjanc, Vojko. 2005: Neposredno in posredno žaljiv govor v jezikovnih priročnikih: diskurz slovarjev slovenskega jezika. *Družboslovne razprave* 21/48. 197–209.
- HJP: *Hrvatski jezični portal*. Dostupno na adresi: <http://hjp.znanje.hr> (citirano 20. 7. 2024).
- Harteveld, Pieter i van Niekerk, Aletta E., 1996: Policy for the Treatment of Insulting and Sensitive Lexical Items in the Woordboek van die Afrikaanse Taal. *Proceedings of the 7th EURALEX International Congress* (ur. M. Gellerstam, J. Järborg, S-G. Malmgren, K. Norén, L. Rogström i C. R. Pappmehl). 381–393.
- Hornscheidt, Antje, 2008: A concrete research agenda for critical lexicographic research within critical discourse studies: an investigation into racism/colonialism in monolingual Danish, German, and Swedish dictionaries. *Critical Discourse Studies* 5. 107–132. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.1080/17405900801990066> (citirano 22. 6. 2024).
- Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Dostupno na adresi: <http://ihjj.hr/mreznik/> (citirano 21. 7. 2024).
- Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna*. Dostupno na adresi: <http://struna.ihjj.hr> (citirano 15. 6. 2024).
- Ljubešić, Nikola i Klubička, Filip, 2016: Croatian web corpus hrWaC 2.1. *Slovenian language resource repository CLARIN.SI*. Dostupno na adresi: <http://hdl.handle.net/11356/1064> (citirano 20. 7. 2020).
- Hudeček, Lana, 2021: Rječnik i stereotipi – Kakva je plavuša u *Mrežniku*?. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*

- 47/2. 511–539. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.9> (citirano 22. 6. 2024).
- Kaliterna Lipovčan, Ljiljana, 2004: Psihosocijalne posljedice starenja. *Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*. (ur. Lj. Kaliterna Lipovčan i V. Šakić). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. 77–87.
- Karlič, Virna i Barčot, Branka, 2021: Leksikografska obrada pragmatičkih informacija u dvojezičnim rječnicima. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/2. 349–369. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.4> (citirano 20. 7. 2024).
- Kuzma, Dajana, Zovko, Anita i Vrcelj, Sofija, 2018: Kvaliteta života osoba treće životne dobi. *Sodobne paradigme raziskovanja izobraževanja in učenja odraslih* (ur. N. Ličen i M. Mezgec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 379–391.
- Lazić, Daria, 2024: Stari i mladi. *Anatomija rječnika. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (ur. L. Hudeček, M. Mihaljević i Ž. Jozić). Zagreb: Institut za hrvatski jezik. 516–540.
- Lazić, Daria i Mihaljević, Ana, 2021: Društveni stereotipi u hrvatskim rječnicima u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/2. 541–582. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.10> (citirano 8. 7. 2024).
- Leech, Geoffrey i Thomas, Jenny, 1987: *Pragmatics and Dictionary. Longman Dictionary of Contemporary English* (2. izd.). London: Longman.
- Mautner, Gerlinde. 2007. Mining large corpora for social information: The case of elderly. *Language in Society* 36/1. 51–72. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.1017/S0047404507070030> (citirano 15. 6. 2024).

- Mihaljević, Milica, 2018: Muško i žensko u e-rječniku. *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 4. do 6. svibnja 2017. Jezik i njegovi učinci.* (ur. D. Stolac i A. Vlastelić). Zagreb: Srednja Europa. 209–228.
- Mihaljević, Milica, 2021: Muško i žensko u hrvatskome jeziku i leksikografiji – stereotipi i jezična diskriminacija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/2. 655–685. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.14> (citirano 22. 6. 2024).
- Mudrovčić, Željka, 1997: Starost i starenje ljudskog roda: žensko-muški aspekti starenja. *Revija za sociologiju* 28/3–4. 193–205.
- Nuessel, Frank, 2002: Language about Ageing. *Encyclopedia of Aging* (3. izd.) (ur. D. J. Ekerdt). New York: Macmillan. 757–762.
- Perinić Lewis, Ana i Lewis, Kristian, 2021: Stereotypical Terms for the Islanders and the Inhabitants of the Coast and Hinterland in Dictionaries of the Croatian Language. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47(2). 583–606. Dostupno na adresi: <https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.11> (citirano 22. 6. 2024).
- Pišković, Tatjana, 2016: Perpetuiranje rodnih stereotipa u hrvatskim rječnicima. *Romanoslavica* 52/2. 343–363.
- Pritchard, Boris, 1999: O pragmalingvističkim informacijama u rječniku. Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike (ur. L. Badurina, N. Ivanetić, B. Pritchard i D. Stolac). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 663–674.
- RHJ-A: Anić, Vladimir. 3 1998. *Rječnik hrvatskoga standardnog jezika*: 2015. Zagreb: Novi Liber.
- RHJ-Š: *Rječnik hrvatskoga jezika*, 2000: (ur. J. Šonje). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
- Rusac, Silvija, Štambuk, Ana i Verić, Jelena, 2013: Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 49. 96–105.
- Russel, Lindsay R., 2011/2012: This is What a Dictionary Looks Like: The Lexicographical Contributions of Feminist Dictionaries. *International Journal of Lexicography* 25/1. 1–29.
- Saporta, Sol, 1991: Old Maid and Dirty Old Man: The Language of Ageism. *American Speech* 66/3. 333–335.
- Schneider, David. J, 2005: *The Psychology of Stereotyping*. New York: Gullford Press.
- Schutz, Rik, 2002: Indirect Offensive Language in Dictionaries. *Proceedings of the 10th EURALEX International Congress* (ur. A. Braasch i C. Povlsen). Copenhagen: Center for sprogteknologi. 637–641.
- Swift, Hannah J., Abrams, Dominic, Drury, Lisbeth i Lamont, Ruth A., 2018: Categorization by Age. *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science* (ur. K. Todd Shackelford i V. A. Weekes-Shackelford). Springer, Cham. Dostupno na adresi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-16999-6_2431-1 (citirano 15. 6. 2024).
- Štrkalj Despot, Kristina i Möhrs, Christine, 2015: Pogled u e-leksikografiju. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 41/2. 329–353.
- Tešija, Tijana. *Oslovljavanje starijih osoba*. Dostupno na adresi: <https://www.seniori.hr/stranice/psihosocijalne-teme/1511-oslovljavanje-starijih-osoba> (citirano 13. 7. 2023).
- VRH: *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, 2015: (ur. Lj. Jojić). Zagreb: Školska knjiga.

Wang, Anmin, 2015: Pragmatic information in learner's dictionaries: redefined. *Proceedings of ASIALEX 2015*. Hong Kong: Hong Kong Polytechnic University. 204–212.

Zgusta, Ladislav, 1988: Pragmatics, lexicography and English dictionaries. *World Englishes* 7/3. 243–253.

Petar Božović, Vojko Gorjanc

ŠTA JE RJEČNIK (CRNOGORSKOG JEZIKA) BEZ KORPUSA?⁴⁷

1. Uvod

Savremena leksikografija već decenijama temelji se na radu s korpusima, velikim unificiranim, strukturiranim i standardno anotiranim elektronskim zbirkama tekstova. Ako su se još 80-ih godina 20. vijeka u evropskoj i američkoj leksikografiji rječnici dijelili na korpusne i nekorpusne, od kraja 20. vijeka se za savremene rječnike pretpostavlja da su korpusni. U ovom tekstu ukratko ćemo predstaviti pokušaj izrade Rječnika crnogorskog narodnog i književnog jezika (RCNKJ, 2016) i osvrnuti se na problem neuključivanja savremenog korpusnolingvističkog i kritičkog leksikografskog pristupa. Nadalje, pružićemo pregled trenutno dostup-

⁴⁷ Rad (Vojko Gorjanc) nastao je u okviru istraživačkog programa „Digitalna humanistika: izvori, alati i metode” (P6-0436) koji financira Javna agencija za znanstvena istraživanja i inovacije Republike Slovenije.